

Justyna Kraszewska

**Pogranicze kulturowe. Doświadczenie pamięci
w pismach Jarosława Iwaszkiewicza**

STRESZCZENIE

Przedmiotem pracy „Pogranicze kulturowe. Świadczenia pamięci w pismach Jarosława Iwaszkiewicza” jest pokazanie specyfiki Pogranicza jako obszaru geograficznego i kulturowego, który w sposób wyjątkowy i odmienny kształtuje tożsamości jednostek i tożsamości grupy.

Wyróżniona przeze mnie kategoria „pamięci” jest konstytutywna dla Pogranicza. Ona bowiem, mając swoje źródło w doświadczeniu jednostek, tworzy pamięć towarzyską – assmanowską pamięć komunikatywną, charakterystyczną dla Pogranicza. Zapisanie doświadczenia jednostki w formie tekstu literackiego wpisuje je w pamięć zbiorową (kulturową). Stawiane przez współczesną socjologię pytania o tożsamość, są w tej pracy przypisane ludziom wywodzącym się z pogranicza kultur.

Praca ma pokazać możliwość i celowość analizy tekstu literackiego narzędziami przypisanymi socjologii a nie tradycyjnym kategoriom teoretyczno-literackim. Usytuowanie pracy na styku literatury i socjologii wpisuje ją w perspektywę badań interdyscyplinarnych, dla których istotny kontekst stanowi biografizm i narratywizm.

Materiałem analitycznym są teksty Jarosława Iwaszkiewicza – zapisane w tytule pracy jako pisma, gdyż podstawowym kryterium wyboru nie była ich formalna przynależność do określonego gatunku literackiego, ale osadzenie treści w problematyce Pogranicza.

Rozdziały pracy prowadzą wywód od dyskusji o pojęciach, przez polemikę z przyjętym odczytaniem twórczości pisarza, po nakreślenie specyfiki kultury

i stworzenie typologii, aby zakończyć na wyeksponowaniu niepowtarzalności doświadczenia kultury Pogranicza.

Rozdział pierwszy koncentruje się na rozgraniczeniu pojęcia Kresy i Pogranicze, przypisując każdemu z nich znaczącą odrębność.

W rozdziale drugim podjęłam problem „ukraińskości” Jarosława Iwaszkiewicza stawiając pytanie o istnienie i interpretację tego pojęcia w kontekście tekstów pisarza i ich autobiograficznych inklinacji.

Rozdział trzeci, dla którego rozważań teoretycznych ilustrację stanowi proza poetycka Iwaszkiewicza „Ucieczka do Bagdadu”, zakreśla, podstawową dla doświadczenia Pogranicza, przestrzeń wielokulturowości. Rozciąga granice doświadczeń jednostek między cywilizację Wschodu a doświadczenia dwudziestowiecznego Paryża, który może być odczytywany jako emanacja kultury zachodniej.

„Miejsca pamięci Pogranicza” – taki tytuł ma rozdział czwarty. Przywołując, popularną dzisiaj, terminologię Pierra Nory dokonuję jej reinterpretacji, która pozwoliłaby na wykorzystanie jej przy analizie tekstów literackich. W rozdziale stawiam pytanie o to, jak pamiętamy, jak doświadczenia jednostek tworzą pamięć wspólnotową, aby potem stać się pamięcią kulturową – zbiorową. Tekst literacki traktuję tu jako formę upamiętniania – miejsca pamięci funkcjonują w nim jako formy kreacji twórczej dla utraconej przestrzeni geograficznej. Konstruktywną kategorią dla sposobów pamiętania jest kategoria performatywu, która eksponuje doświadczenie jako istotę tożsamości w pamięci towarzyskiej. Próba stworzenia typologii iwaszkiewiczowskich miejsc pamięci, rozróżniając je na miejsca geograficzne i miejsca symboliczne, ma na celu pokazanie, jak ważną rolę w tożsamości grupy pełni struktura konektywna.

W ostatnim, podsumowującym rozdziale, podtrzymuję tezę, że pamięć Pogranicza jest źródłem elitaryzmu, który dzięki literaturze, traktowanej jako performatyw struktury konektywnej, pozwala na budowanie tożsamości opartej na pamięci towarzyskiej.